

HALK DİLBİLİMİ

Folk Linguistics

Prof. Dr. Kubilay AKTULUM*

ÖZ

Halk şiirinden esinlenilerek ortaya atılan halk dilbilimi, Henry M. Hoenigswald'ın vurguladığı gibi, bir kavram olarak değişik disiplinlerde kullanılmıştır: Antropoloji, etnografya, mitoloji ve folklor bu disiplinler arasındadır. Halk dilbiliminin alanı ve nesnelere, zorunlu olarak dilbilimin profesyonel temsilcilerince üretilmeyen, *doğal, profan, sıradan, spontan* vb. olarak nitelendirilen konuşan bir öznenin (ya da belli bir toplumsal grubun temsilcilerinin) kendisine/kendilerine yönelik bir üst-iletimsellik (fr. *métacommunication*) düzeyinde işlerlik kazanan dil olgularını belirten, onlara gönderme yapan sözceler, anlatımlar ve yorumlardır. Halk dilbiliminde, bir dilin birimlerinin sessel, anlamsal, yapısal vb. nitelikleri açık ya da kapalı bir biçimde kullanılarak, dilin kendisi söylemin nesnesi yapılarak bir kişinin ya da toplumsal grubun toplumsal tutumuna ilişkin bilgiler elde edilmek istenir. Bir toplumun düşünce biçimini yansıtan özel kullanımlar yanında, dilsel müdahaleler, dilsel kusurlar, dilde yaratılan neolojizmler, dile aykırı ödünçlemeler, teknik sözcükler dil üzerine üretilen ve birer üstdil sayılan söylemler, konuşan bir öznenin şu ya da bu metin konusundaki spontane yorumları halk dilbiliminin aklı hemen gelen konuları arasındadır. Bunlara konuşan öznenin dilsel bilinci, bellekssel aktivitesi, kendi duygusal durumunu belirten iç-gözlem, düşüncenin ve bilincin dışı vurumu gibi özel konular, konuşucunun dil üzerinde kendi içgüdüleri eklenir. Ayrıca mitolojinin ve etnolojinin alanında sıklıkla rastlandığı gibi, dilin kökeni, yarattığı etkiler, diller arasındaki ayrımlar, söylenceler, ütopyalar, fantasmalar, dilsel kurgular, dil konusundaki mitik söylemler, düşler, dilin konuşan öznelere üzerinde yarattığı büyü, dilin etkisi, özel isimlerin anlamlılığı, özel ismi diğer isimlerden ayıran toplumsal kullanımlar, simgesel çağrışımları halk dilbiliminin konuları arasında sayılır. Bu ve benzeri konularla, halk dilbilimi, aynı zamanda Anne-Marie Houdebine'in *dilbilimsel imgelem* olarak adlandırdığı, konuşan bir öznenin, toplumsal bir öbeğin, dili kullanırken dışı vurduğu duygusal birikimi, dilsel *kurğu*'yu incelemeye dayanan yaklaşımla buluşur. Bu bakımdan, halk dilbilimi dilbilimsel imgelem ile, dilbilimsel imgelem ise kültürel (ve toplumsal) imgelemle iç içe geçer. Bu yazıda, konuya bir giriş yapmak amacıyla, kısaca halk dilbiliminin tanımı, kapsamı, uygulamaları, ardından dilbilimsel imgelem ve bu kavramın kültürel imgeleme ilişkisi üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler

Halk dilbilimi, folklor, dilbilimsel imgelem, kültürel imgelem, toplumsal imgelem.

ABSTRACT

Formed by analogy to popular poetry, as Henry M. Hoenigswald points out, the neologism of popular linguistics has been used, most often implicitly, in several disciplines: anthropology, ethnography, mythology and folklore. The field / objects constituting popular linguistics are all the statements, the "natural" expressions - which do not come from the representatives of linguistics as an established discipline - which designate, or refer to language phenomena or which function at the level of the meta-communication. They are also statements in which the qualities (phonetic, semantic, etc.) of the units of a language are explicitly or implicitly used to produce results that are relevant to the social behavior of an individual or a social group. Excludes statements that are produced with the intention of communicating knowledge about language facts for the sole purpose of increasing language proficiency. Such statements would therefore constitute statements forming part of linguistics as a scientific discipline. Popular linguistics is understood as a social practice, which on the one hand deals with the phenomena of language or languages, but at the same time uses these statements for social purposes. Such a linguistic practice ends up joining the "linguistic imaginary" proposed by Anne-Marie Houdebine, it consists in analyzing the emotional baggage, the linguistic fiction of a natural subject or a social group. Popular linguistics interpenetrates with the linguistic imagination, which, for its part, interpenetrates with the cultural (and social) imagination. In our work, we will define the popular linguistics, specify its domain and its applications, its relations with the linguistic imagination and the relation and the cultural imaginary.

Key Words

Folk linguistics, folklore, linguistic imaginary, cultural imaginary, social imaginary.

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/ Türkiye, aktulumk@yahoo.com

Pratiques (n° 139-140, 2008) dergisi için hazırlanan “halk dilbilimi” özel sayısında yer alan *La linguistique “hors du temple”* (“Tapınağın dışındaki” dilbilim) adlı yazıda Guy Achard-Bayle ve Marie-Anne Paveau, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, ardından Almanya gibi ülkelerde kuramsal bakımdan tanımlanan bir alanın (halk dilbilimi) sınırlarına, sorunsallarına, varsayımlarına, kavramlarına yönelik kısa saptamalar yapar, bu konudaki yaklaşımların, bakış açılarının getirilerinin, eksiklerinin, fazlalıklarının neler olduklarından söz ederler. Yazarlar, *tapınağın dışı* kullanımının kökensel olarak *profan* anlamına geldiğini belirtirler. Kökensel olarak, *tapınağın dışı*, ya da Amélie Cure’un *duvarların dışı* (Achard-Bayle-Paveau 2008:3) adlandırması brüt sanat, deli sanatı, çocuk sanatı, naif sanat yanında “sanatçı olmayanların sanatı” anlamına gelmektedir. Onlara göre, sanatçı olmayanların sanatı ile *dışlanmış, aykırı sanat* ya da kısaca *folk sanatını* anlamak gerekir. Dilbilim ile birlikte yan yana getirilen *profan* nitelemesi (profan dilbilimi) ise bu terim (folk sanatı) karşısında anlam kazanır: Sözcüğün bilinen anlamına göre profan, *tapınağın dışında olan, kutsal olanla ilişkilendirilmeden tanımlanan sıradan gerçeklik* demektir. Resmin alanına gönderme yaparak şöyle bir benzetme yapılabilir: Profan, belli bir toplumsal grubun dinsel pratiklerine uymayan resim; dinsel resmin karşıtı (buna karşın zorunlu olarak dinden tüm bağlarını koparmayan) resim türüne yakıştırılan bir nitelemedir. Böyle bir resmin izlekleri natürmort, portre, deniz, manzara, hayvan ve dekorlardır. Dilbilim ile yan yana gel-

diğinde ise profan, dilin alışılmış, kurumlaşmış, basmakalıplaşmış dilbilim uygulamaları dışında kullanılmasıdır.

Halk dilbiliminin kimi sorunsalları *folklorun epistemolojisi* sorunsalıyla örtüşmektedir. *European Review of Philosophy*’de (2008) *folklorun epistemolojisi* başlığı altında gündeme getirilen sorunsallar bilginin bilimselliği üzerinden tartışılır. C. Heintz, N. Pouscoulous ve D. Taraborelli tarafından sorulan başlıca sorular özetle şunlardır:

- Bir halk (folklor) epistemolojisi dizgesinin kendine özgü alanı hangisidir?
- Epistemik değerlendirmelerin gerisinde bilinçli bir düşünce gizli midir?
- Epistemik değerlendirmeler insana özgü müdür?
- Halk epistemolojisi ussal düşünceye nasıl katkı sağlar?
- Yerine göre, normatif epistemoloji, ortak kanı epistemolojisi ve halk epistemolojisi arasındaki ilişkiler nelerdir? Halk epistemolojisi gerçekliği naif bir biçimde algılamamıza nasıl katkı sağlamaktadır?
- Kültürün hangi yönleri bir halk epistemolojisi temelinde açıklanabilir?
- Bir kültürden ötekine, özne konumundaki kişiler aynı epistemolojik içgüdülere sahipler midir ya da epistemolojiler kültürlere göre değişiklik gösterirler mi? (Achard-Bayle-Paveau 2008:3).

Bu ve benzeri sorular bir bilgi türü olarak folklor bilgisi (fr. *savoir folklorique*)¹ ve bilgiyle daha çok profesyonelce uğraşanların bilgileri arasındaki bir ayrıma olduğu kadar

yakınlaşmalara vurgu yapmak için kullanılır. Söz konusu ayırım, bir dilbilimcinin ve dilbilimci olmayan bir konuşucunun dil konusundaki bilgisi (daha çok algısı) arasındaki ayırım konusunda da kullanılabilir. Halk dilbilimi bilginin folklorik boyutuna ilgi duyar, konuşan öznenin dil algısının dilbilime katkı sağladığına, ona yeni bir boyut katacağına inanır. Öyleyse şu temel sorulardan birisini sorar: Profan konuşucuların sezgilerinin dilbilimcilerin bilimsel varguları karşısındaki değeri nedir? Dilbilimci olmayan konuşucuların dil algılarının toplumsal getirileri neler olabilmektedir?

Halk dilbiliminin nesnesi ve sorunları çeşitlidir. Kimilerinden söz edeceğiz, önce adlandırmanın kökenine yönelik kısa anımsatmalar yapalım.

G. Achard-Bayle ve M.A. Paveau, halk dilbilimi adlandırmasının kökenini Anglosakson gelenekte kullanılan *folk* terimi üzerinden açıklarlar (Achard-Bayle-Paveau 2008:3). Bu terim, Fransızca'ya *halk*, *doğallık*, *naif*, *sıradan ya da profan* olarak çevrilmiştir. Sözcük, belli bir kültürde yaygın olan normlar, değerler, simgesel ortaklıklar gibi bilgilerin bir araya getirilmesiyle oluşan bir tanıma biçimi olan *sens commun* (ortak duyuş) anlamında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla halk dilbiliminden başka bir ortak duyuş dilbiliminden bile söz edilmektedir. Biraz önce vurguladığımız gibi, kimileri *profan dilbilimi* adlandırmasını yeğlemektedir. L. Rosier, bu adlandırmaya karşılık gelen uygulamaların internet üzerinde oldukça yaygın olduğundan söz etmektedir: *Profan dilbilimi olarak adlandırılan şey, in-*

ternette, tartışma forumlarında oldukça yaygındır (alıntılıyan Achard-Bayle-Paveau 2008:5).

1950 yılında Yale Üniversitesinde çalışan bir grup etnolog halk bilgisinin/biliminin (İng. folk science) yöntemli bir incelemesini yapmaya dayanan yeni bir etnolojiyi belirtmek için *etnikbilim* terimini kullanırlar (Paveau 2007:94). Bilişsel bilimlerin doğmasıyla “folk” terimi değişik disiplinlere uyarlanır. Amerika Birleşik Devletleri'nde folklor kuramları konusunda yapılan çalışmalar oldukça çeşitli olduğu bilinmektedir: folklor psikolojisi, folklor epistemolojisi, folklor biyolojisi (folklor sınıflandırması), folklor dilbilimi (folklor etimolojisi, folklor lehçebilimi) yanında son dönemlerde sözü edilen folklor pragmatığı (edimibilimi) bunlar arasındadır. Söz konusu alanlar kendi içlerinde alt alanlara ayrılır. Örneğin, folklor psikolojisi, ortak duyuş psikolojisi ve ortak duyuş psikolojisinin felsefesi. Birincisinde inanış, arzu, beklenti, umut gibi konularda bir toplumda kişilerin tutumları betimlenir ve açıklanır. İkincisinde ise söz konusu konular üzerinde kuramsal genellemeler üzerinden gidilerek yorumlar yapılır.

Halk dilbiliminden ilk söz edenler dilbilimin psikoloji karşısındaki konumunu sorgulayan filozoflardır. Örneğin M. Devitt ve K. Sterelny'ye göre halk dilbilimi *dil konusunda yüzyıllardır birikmiş ilksel bilgi, kuram ya da düşüncedir* (1989: 503).

1960'lı yıllarda ise H.M. Hoenigswald, her türden bilimsel uğraş içerisinde spontane bilgilerin dikkate alınması gereğinden söz eder. Çağrısını kendi döneminde olduğu kadar 2000'li yıllara gelinceye değin dikkate alan ol-

maz. Nancy A. Niedzielski ve Dennis R. Preston, 2000 tarihinde çıkan *Folk Linguistics* adlı kitapta, Amerika'da halk dilbiliminin görünümüne ilişkin ilk kapsamlı belirlemeleri yapar, konuşucuların dil konusundaki algılarının, değerlendirmelerinin, yorumlarının dikkate alınması gereğinden söz ederler. 2001 yılında *Journal of American Folklore*'a yazdığı tanıtma yazısında J.R. Dow, N. Niedzielski ve D. Preston'ın Amerikan dilbilimi alanına dil etnografyası, dilin toplumsal psikolojisi (ya da dil tutumu çalışmaları) genel ve betimsel dilbilim, dilsel varyasyon, uygulamalı dilbilim gibi konularda katkı sağladıklarından söz eder. N. A. Niedzielski ve D. R. Preston, *folk dilbilimi* adlandırmasında *folk* teriminin anlamını kısaca şu biçimde açıklarlar: *Folk sözcüğü, bir araştırma alanında formasyon almamış kişileri belirtmek için kullanılır. Folk, köylü, bilgisiz, eğitimsiz, ilkel, izole edilmiş, ikinci sınıf bireyleri ya da toplumsal grupları göstermek için kullanılmamaktadır.* (Niedzielski ve Preston 2000:8). Araştırmacılar, Hoenigswald gibi, halkın sahip olduğu bilgilerin dikkate alınmasıyla bilimsel bilginin gelişimine katkı sağlanacağına inanırlar. Bu tanımlamalardan şu sonuca varılabilir: Toplumsal dilbilimin, toplumsal psikolojinin, etnografyanın kavşağında konumlanan halk dilbilimi toplumsal olarak yerleşmiş inanış ve beklentilerin konuşucuların dil kullanımı konusundaki algıları konusunda ipuçları verdiğini savlar (Niedzielski N. ve Preston 2000:8).

Benzer biçimde Almanya'da *Lai-entlinguistik* adlandırmasıyla konuşucuların sözlü anlatımları, konuşmalarını üzerinde odaklanılır; konuşucuların

toplumsal ve mesleki yaşamlarında dil becerilerini geliştirmek amaçlanır. *Volkslinguistik* başlığı altında yapılan çalışmalarda daha çok lehçebilim üzerinde durulur, coğrafidilbilim olarak adlandırılan bir görüngüde kalınarak, bölgesel varyantlarla ilgili *bad language* (yanlış dil kullanımları) kullanımları incelenir (Houdebine 2015:5).

Anglosakson geleneğinin yeğlediği *folk* terimini *popüler* olarak yineleyen kimi Fransız dilbilimcileri hem *halk dilbilimi* hem de *folk dilbilim* adlandırmasını kullanarak kimi yanlış anlaşılmanın önüne geçmek isterler. "Popüler" terimi konusunda öne çıkarılan en açık tanım şudur: bir toplumsal öbekte, kişilerin dünya, gerçeklik konusundaki *spontane* bilgileri *popüler* (halk) olarak adlandırılır. (Örneğin, spontane bilgiler atasözlerinde, özlü sözlerde kendini gösterirler). Böyle bir bilgi türü bilimsel bilgi türünden farklıdır. Ortak duyuş yine bilimsel bilgiden ayrı bir bilgi türü sayılır. Spontane bilgi, görgül (fr. empirique) bilgilerden oluşmaktadır, bu türden bilgiler mantıksal olarak doğrulanmaya elverişli değildir, tam olarak ne doğru ne de yanlıştır; *yaklaşık bir bilgi* türüdür, bir eyleme eşlik eden, onu yönlendiren inanışlardan oluşur. Örneğin şehir efsaneleri, ayın bitkileri üzerinde olumlu etkileri gibi bilgiler spontane bilgiler sayılırlar.

Halk dilbilimi konusunda Fransa'da yapılan çalışma sayısı daha azdır (Fransa'da daha çok *halk etimolojisi* çalışmaları yaygındır). Hatta *halk* nitelemesi yerine *sıradan üstdilsel temsiller* adlandırması kullanılır. Kimi dilbilimcilerin çalışmalarında (örneğin, J.-C. Beacco), Pierre Bourdieu'nün *Vous avez dit 'popula-*

ire'? (Halk mı dediniz?), (Langage et pouvoir symbolique, 2001) adlı çalışmasında *spontane toplumsaldilbilim* olarak adlandırdığı şeye *halk dilbilimi* alanına açıkça gönderme yapılmaktadır. M.-A. Paveau, dil öğretiminde halk dilbilimine yaslanarak toplumsal nesnelere üretmekten söz eder. Söylem kuramlarına yeni bir boyut ekler. L. Roiser ise halk dilbiliminin biçimlerinden birisi olan arınmacılık (fr. purisme) üzerinde odaklanır. *Sıradan* adlandırmasıyla dilde spontane söylem üzerinde durulur. *Sıradan* (naif, doğal) dilbilim başlığı altında naif (doğal), uğraş dil ve dilbilim olmayan bir konuşucunun dil konusundaki bilgiler toplamı anlaşılır. Marie-Anne Paveau'nun *Les normes perceptives de la linguistique populaire* (halk dilbiliminin algısal normları) adlı yazısında vurguladığı gibi, *sıradan* terimi sıradan Fransızca, sıradan karşılıklı konuşmalar, sıradan söylemler gibi sözlüksel birimlerde sıklıkla kullanılır. *Sıradan*, dilbilimci için bir sorunsal durumuna gelir.

J.-C. Beacco, halk dilbilimini toplumsal dilbilimin bir parçası olarak tanımlar. Kimileri dilsel normlar ve temsillerle uğraşırken kimileri *dilbilimsel tutumlar* başlığı altında dilin toplumsal psikolojisine yönelik çalışmalar yaparlar.

Halk dilbilimi *profan dilbilimsel pratikler*, yani dilbilimci olmayanların sözcülerinin toplamını kapsamaktadır. İster yazılı ister sözlü olsun, dilin standart kullanımına uygun olmayan kullanımlar tanımlanır (sosyal ağlar dil yanlışları olduğu kadar doğru dil kullanımına yönelik yorumlarla doludur). Tümüyle bir toplumun "düşünce biçimini" yansıtan özel kul-

lanımlar incelenir. Dilde yaratılan neolojizmler, dile aykırı ödünçlemeler, son derece teknik sözcükler dilde kurallara sıkı sıkıya bağlı olanlarca yerilir. Gramerciler ve arınmacılar dilde spontane kullanımları birer *kusur* olarak görürler. Ancak bu kusurlu kullanımlar profan dilbilim için dilbilimsel pratikler (uygulamalar) olarak kabul edilir. Kusur, hatalı kullanım dil üzerinde bir söylem, üstdil sayılır. Konuşucuların yaptıkları hatalar dilde ekonomik olma ilkesiyle açıklanır. Kimi kusurlar bir düzene konur, ya hınlaşırılır, uyumlu duruma getirilir. Dilsel müdahaleler kimliğe ilişkin bilgiler kapsamaktadır. Halk dilbiliminde dilsel aktivite betimlenir, dil tutumları incelenir, dilin kullanımına müdahale edilir. Guy Achard-Bayle ve Marie-Anne Paveau halk dilbilimini bu üç başlık altında konumlandırırlar.

Amerika ve Almanya'da (daha sonra Fransa'da) dilbilimin alt alanlarından birisi sayılan halk dilbilimi konusunda son yıllarda yapılan ve sayıları gitgide artan çalışmalar aracılığıyla halk dilbiliminin konuları, uygulama alanları belirlenmektedir. Özellikle dilbilimci olmayan konuşucuların dil konusundaki yorumlarına gönderme yapan üstdil, *epilinguistique*, (dil(bilim)sel çevre)² yani, doğal dilin sözlü ya da yazılı biçimlerinde, söylem oluşturmada rol oynayan olgular halk dilbiliminin akla hemen gelen konularıdır. Bir öznenin bir metin konusundaki spontane yorumları böyledir. Halk dilbiliminde, bilimsel bilgi karşısında profan (halk) bilgi(si)'nin geçerliliği sorgulanır. Konuşan öznenin dilsel bilinci, belleksel aktivitesini, kendi duygusal durumunu belirten iç-gözlem, düşüncenin ve bilincin dışı

varumu gibi özel konular alanı tanımlayan diğer konular arasında sayılır. Halk dilbiliminde profan bir konuşucunun dil üzerinde kendi içgüdüsünün dilbilimcinin bilgiçe sorgulamaları karşısındaki değeri sorgulanır.

H.E. Brekle, konuşucuların dil konusundaki spontane bilgilerinin bir doğallık terimiyle açıklanabileceğinden söz eder: *Geçici olarak şunu söyleyebiliriz: Halk dilbiliminin alanı dil olgularını belirten ya da üst-iletişim düzeyinde işlerlik kazanan doğal (yani oturmuş bir disiplin olarak dilbilimin temsilcilerinden çıkmayan) anlatımlar olarak nitelendirilebilecek tüm sözce-leri kapsar. Buna, içerisinde bir dilin sessel, anlamsal niteliklerinin bir bireyin ya da toplumsal grubun toplumsal davranışını düzenlemek amacıyla uygun sonuçlar üretmek amacıyla üretilen dil birimlerini eklemek gerekir.* (Brekle 1984: 48).

H.E. Brekle, arka planda iki tür halk dilbilimi pratiğinden söz eder: Dil konusundaki üstdilsel betimlemeler ve kuramlaştırmalar (örneğin, adından da anlaşılacağı gibi), yazılı ve sözlü dil arasındaki aşamalanma (örneğin, kitap gibi konuşmak) yanında dilin normlarına bağlı kalan, dil konusunda yargıda bulunan (örneğin, bu söylenir ama bu söylenmez), dilde arınmacılığı savunan yaklaşım. Sözü alan özneler arasındaki dilsel alışverişlerin düzeni bu kategoriye ilişkindir.

Marie-Anne Paveau'nun *dilsel müdahaleler* olarak önerdiği pratik dilin kullanımına ilişkin kusurları gözlemlemeye dayanmaktadır. Kısacası, H.E. Brekle'nin sınıflandırmasını da göz önünde bulunduran M.A. Paveau, halk dilbiliminin üç tür dilsel pratik üzerine dayandığını söyler: Betimsel

pratikte dil aktivitesi betimlenir; normatif pratikte dilsel tutumlara ilişkin kurallar belirlenir; müdahaleci pratikte dilin kullanımına el atılır.

Söz konusu edilen tanımlamalardan ya da benzer başka tanımlamalardan çıkarılabilecek bir diğer sonuç şudur: Halk dilbilimi daha çok toplumsal bir pratiktir. Dil olgularını, dilselimsel sözce-leri toplumsal amaçlarla kullanır. Bir dil olgusunun toplumsal bir pratik olarak, “doğal” kullanımı ile dilsel bilgilerin kazanılmasını dilselimsel bir *fetişizm* durumuna getiren tutum birbirinden ayrıdır. Ayrım tümüyle açık olmasa da, dilbilimin vargılarını toplumsal amaçlarla kullanmak, onları toplumsal, ekonomik, siyasal vb. amaçlara yönelik olarak araçsallaştırmak halk dilbilimin konuları arasında sayılır.

Halk dilbilimi ayrıca halkların tarihi içerisinde dilin görünümü konusundaki bilgileri, algıları kapsamaktadır. Dilbilimci olmayan konuşucuların dil kullanımları gözlemlenir. Sosyoloji, psikoloji, dilbilim ortaklaşa bu kullanımları inceler.

Halk dilbilimine ilişkin olarak dilbilim tarihinde değişik örneklerle rastlanır. Mitoloji ve etnolojinin alanında dil konusunda *ilk* bilgiler bulmak olasıdır. Bu bilgiler arasında dilin kökeni, yarattığı etkiler, diller arasındaki ayrımlar vb. konularda bilgiler yer alır. Marina Yaguello, *Les Langues imaginaires. Mythes, utopies, fantasmemes, chimères et fictions linguistiques* (Hayali Diller, 2006) adlı kitabında dil konusunda yaratılan söylencelerden, ütopyalardan, fantasmalardan, kurnutulardan ve dilsel kurgulardan söz eder. Yalnızca şu ya da bu dili konuşmakla yetinmeyen insanlar dil konu-

sunda düşlere dalar, düşlerini değişik biçimlerde dışlaştırırlar. Kimi zaman mitik bir ilk dil arayışına çıkar, kimi zaman düşüncenin arı bir dışa vuruşu olan ütöpik bir kusursuz dil yaratmak ister, kimi zaman geleceğin ideal toplumlarının konuşacakları evrensel diller ararlar. Çok sayıda kurgusal anlatıda hayali diller yaratılır, başka dünyalarla iletişim uydurma dillerle kurulur. Bu ve benzeri düşler halk dilbiliminin uğraş konuları arasında sayılır.

Arno Borst, *Babil Kulesi, dillerin ve halkların kökeni ve çeşitliliği üzerine* adlı kitabında ilkel olarak nitelendirilen halkların ya da sıradan insanların dilbilimsel olgulara yönelik ilgileri konusunda örnekler sıralar: *Flamanlar, Gökyüzünde Wallonların olmayacağını anlatırlar. Wallonlar şöyle yanıt verirler: Babil kulesi yapılırken bir duvar ustası Wallonca konuşan bir komşusuyla alay etmiş, komşu da öfkelenip ağzına bir avuç dolusu harç dökmüş; döker dökmez komşu Flamanca konuşmaya başlamış. O gün bugündür Flamanlar boğazlarında harçla dolaşırlarmış.* (alıntılayan Brekle, 1984: 50)

Dilbilimsel açıdan bakıldığında Flamanca fonetik özelliklerinin bir Wallon tarafından nasıl algılandığının kaba bir özeti alıntılanan kesitte dile getirilmiştir. Bu çatışma siyasal bir çatışmanın da özetidir: Belçika'da Flamanca ile Wallonca arasındaki çekişmeye vurgu yapmaktadır. Aynı kesit Babil kulesi yapılırken tek bir dil konuşan insanların Tanrı'nın öfkesi üzerine ayrışmalarının, ayrı diller konuşmaya başlamalarının alegorik bir yorumudur.³

Aynı kesit evrensel bir olguyu daha akla getirir: Naif bir insan – bir

çocuk gibi - kendinden başka diller konuşan kişileri anlayamaz. Ona göre kendi dilini konuşmak, üzerinde düşünce yürütmeye gerek duyulmayan bir şeydir. O, kendi dilini salt bir veri olarak kabullenir. Diller arasındaki ayrımlar dilbilimci olmayan konuşan bir öznenin düşüncelerini ve dil konusunda yaptığı değerlendirmeleri anlamak için elverişli bir kaynaktır.

Halk dilbilimi için bir diğer elverişli alan halkların yarattıkları mitlerdir. Mitlerde dilin kökeni ve gelişimi konusunda, nedenleri pek bilinmese de, çok sayıda spekülasyon (kurgusal düşünce) yer alır. İnsanların neredeyse her dönemde dile, dilin kaynaklarına olan ilgileri, tanrıbilimsel ve ideolojik gerekçeler spekülasyonların kaynağındadır. Dilin yaratılışının kaynağında Tanrı'nın ya da benzer bir kendiliğin bulunduğu ortak bir görüştür. A. Borst, M. Yaguello'nun yaptığı gibi, bu konuda çok sayıda örnekler sıralar.

Halk dilbilimi için bir diğer kaynak *dilin büyüü* başlığı altında gündeme gelen bilgilerdir. Büyülü sözler, tabu durumuna gelmiş sözcükler bu konuda anahtar konumdadır. Kimi söz edimlerinde yine dilin büyüünden söz edilir: büyü yapmak, cin çıkarmak, arkadan çekiştirmek, dine küfretmek, birini kötülemek, gelecekte haber vermek vb.

Dili kullanarak gerçekleştirilen her türden *büyü* işlemi sırasında temel olan şey kimi sözcüklerin yarattığı olumlu ya da olumsuz etkilerinin bulduklarına olan inanıştır. Dilin büyüü bir etkisi olduğuna inananlar bir nesne ile nesnenin adı arasında bir ilişki olduğunu düşünürler. Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*'nde gösterge

konusunda bir ilke olarak ileri sürdüğü, gösteren ile gösterilen arasında saymaca bir ilişki bulunduğu ilkesi halk dilbiliminin bu aşamasında geçerliliğini yitirmektedir.

Dilsel büyüye ilişkin olarak değişik zamanlarda ve değişik toplumlarda dil konusunda kabul görmüş olan uzlaşılabilir dil dışındaki başka gösterge dizgelerinde de karşılık bulmaktadır. Örneğin, bir kişinin fotoğrafını yere fırlatmak ya da onu imgeleminde öldürmek amacıyla yırtıp atmak sözcüğün kişi üzerinde yarattığı büyü gibi bir etki yaratmaktadır. Ya da bir kişiyi temsil eden oyuncak bir bebeğin asılması ya da yakılması böyledir. Bu türden uygulamalar halk göstergebilimi olarak adlandırılabilir bir alana veri sağlar.⁴

Kimi zaman alfabenin kullanımı konusundaki uygulamalar açıklayıcı olur. Almanya'da kimi çiftliklerde kirşilerin üzerinde harfler kazınır. Bir 17. yüzyıl yazarı olan M. Moscherosch bunu bir çiftçinin ağzından şu biçimde açıklar: *Sabah uyandıgımda alfabenin bütün harfleri yanında bütün duaları okurum. Harfleri istediği gibi düzenleyerek istediği gibi dualar yazmak Tanrı'nın işidir.* (alıntılan Brekle 1984: 54).

Bu alıntıdan çıkarılabilecek en kestirme sonuç şudur: *Sıradan* insanlar her dilin belli sayıda birimlerden oluştuğunu öğrenmişlerdir. Bir dilin sınırlı sayıda dilsel unsuru kullanarak sonsuz sayıda sözceleme üretilebileceğini anlamışlardır.

Özellikle Fransa'da halk etimolojisi, halk dilbiliminin bir parçası sayılmaktadır. Hatta halk etimolojisi halk dilbiliminin öteki adıdır. Bilindiği gibi halk etimolojisi örneksemeli (fr. ana-

logique) bir yöntem sayılır; konuşan bir öznece, anlamını ve biçimini kapalı, anlaşılabilir bulduğu bir terimi ya da anlatımı anladığı başka bir terim ya da anlatımla spontane bir biçimde ilişkilendirmeye dayanır. Bir başka anlatımla, halk etimolojisi sözcüklerin etimolojisini konuşan öznenin kendi dilinde ya da başka dillerdeki benzerliklerle açıklamaktır, bu durumda dilbilimcilerin ya da betikbilimcilerin yaptıkları gibi tümüyle bilimsel bir yöntem kullanılmaz. Bu nedenle, biçimbilimsel ve anlamsal bakımdan bir bağ bulunmayan sözlüksel birimler arasında yaklaştırma yaptığından, dili eğlendirici olduğu kadar grotesk bir biçimde saptırdığından uzunca bir süre dilbilimsel bir saptırma olarak görülmüştür.⁵ Geleneksel tutumla, anlamsal ve biçimsel düzlemde artsüremsel bir dönüşüm biçimi olan halk etimolojisi eşsüremsel bir düzlemde konuşan bir öznenin spontane etimolojik pratiğini belirtir. Özne, bir sözcüğe kendince simgesel bir değer yükler. Bilimsellikten uzaklaşır. Bu nedenle halk etimolojisini bilimsel etimolojiden ayrı olarak, kimileri *sahte* etimoloji olarak nitelerler. İki terim arasındaki *fantezist* yaklaşımda bir kaynağa, belgeye vb. yaslanılmaz. Dilbilimcilerin etimoloji konusundaki bilimsel çalışmalarından ayrı olarak halk etimolojisi naif, sıradan, içgüdüsel, çoğu zaman hatalı bir etimoloji olarak görülse de halk dilbilimi konuşan öznenin dil algısını aynı zamanda halk etimolojisi üzerinden kavramaya uğraşır. Öznenin doğal söz edimini anlamak ister. Bir sözcüğün kökeninin yanlış yazımı ve yorumu dilsel sapsmaları anlamak için elverişli bir yol olarak görülür. Antropoloji, etnoloji,

etnografya gibi dilbilimsel olmayan kimi disiplinler için etimolojinin popüler bilgisini oluşturan bilmece, atasözleri, söylenceler, inanışlar, doğa ve kültür olguları çevresinde gündeme gelen köken mitleri, sözün aşkın bir değerinin olduğuna inanılan kutsal metinler, uzamın oluşumu ve yorumu, zaman, takvim vb. halk etimolojisinin unsurları olarak görülürler. Dilsel bir olgu olmanın ötesinde halk etimolojisi kültürel bir olgu olarak görülür.

Özel isimlerin anlamlılığı (fr. signification. Anlamın göstergeler aracılığıyla dili üstlenen konuşucu tarafından üretimi) halk dilbilimi için bir diğer sorgulama konusudur. Paul Siblot, *De la signification du nom propre* (Özel ismin anlamlılığı, 1987) adlı yazısında Weinreich'in *l'hypersémantique du nom propre* (özel ismin aşırı anlamsallığı) başlığı altında yaptığı çözümlerden yararlanarak dilbilimcilerin ve göstergebilimcilerin özel ismin anlamsızlığına yönelik yaklaşımını reddeder. *Praxématique*⁶ yaklaşıma göre bir tanımlama yapar. *Praxématique*, anlamı kültürel kullanımlardan bağımsız düşünülemez bilgi nesnesi olarak tanımlanır. Buna göre özel ismi diğer isimlerden ayıran toplumsal kullanımdır. *Mehmet* isminin tek başına bir anlamı ve değeri yoktur. Toplumsal ve kültürel bir içeriğe göre asıl anlamını belli eder: Mehmet adı Muhammet adının bir varyantıdır. İslam peygamberine gönderme yapar. Osmanlıda ve Türklerde askerin halk dilindeki karşılığı Mehmetçik'tir (arkasında tarihsel bir birikim vardır; Trablusgarp savaşında şehit düşen Mehmet adlı bir askere göndermez). Kimi zaman *kınalı kuzu* (askere gönderilen genç; bu adlandırmanın arkasında yine kül-

türel bir birikim vardır) Türk kültürünün temel bir unsuru olan *kına* imgesiyle belirtilir.⁷

Maupassant'ın *Monsieur Seguin*'in *Keçisi* adlı öyküsünde Seguin adı, keçilerin adları (Blanquette, Renaude) taşralılığı temsil eden imler olarak değerlendirilir. Güney Fransa'da konuşulan Oksitanca'dan yapılan alıntı yanında Akdeniz yöresinden seçilen isimler anlam üretimine katılırlar.

Bu ve benzeri uygulamalara göre özel isimlerden "simgesel çağrışımlar" (P. Charaudeau), *dışgöndergesellik* (G.Cislaru) olarak söz edilir. Belli bir toplumun gelenekselleşmiş düşünce dizgesine bağlanan isimlendirme halk dilbilimi söyleminde (yazarlar – örneğin Yaşar Kemal - bu söylem biçimine sıklıkla başvururlar) yerleşmiş bir yaklaşımdır. Marcel Proust, *Guermantes Tarafı* adlı romanında profan dilbiliminin verilerini sıklıkla kullanır. Adlandırmalardan, özel isme yüklenen anlamlardan söz ederken çiçek metaforuna başvurur:

O zamanki Guermantes ismi aynı zamanda, içi oksijen veya başka bir gazla doldurulmuş küçük bir balon gibidir. Balonu patlatmayı, içindekini dışarı çıkarmayı başardığımda o yılın, o günün Combray havasını, meydanın köşesinde esiveren, hani o yağmurun habercisi, güneşi kâh havalandıran, kâh kilisenin kırmızı yünlü halısına kondurup, parlak, pembeye çalan bir sardunya kırmızısına boyayan rüzgârın getirdiği akdiken kokusunun ve eğlence içinde asaleti koruyan, adeta Wagner'e özgü neşenin karıştığı havayı solurum. Ne var ki, başlangıçtaki varlığın, bugün ölü olan hecelerin içinden fırlayıp özgün biçimine ve çizgilerine kavuştuğunu birdenbire hissettiğimiz

bu nadir onların dışında bile, günlük hayatın baş döndürücü fırtınasında, sadece pratik bir kullanıma sahip olan isimler, aşırı hızla döndüğünden gri gibi görünen rengârenk bir topaç gibi bütün renklerini kaybetmiş olsalar da tahayyüle daldığımız zaman, düşünüp geçmişe dönebilmek için içinde sürüklediğimiz aralıksız hareketi yavaşlatmaya, durdurmaya çalıştığımızda, aynı ismin hayatımız boyunca görmüştüde büründüğü çeşitli renkler, yan yana dizilmiş olarak, ama tamamen belirgin bir biçimde yavaş yavaş gözümüzün önünde belirir.⁸

Bu kesitte özel bir isim, uzamsal ve zamansal bağlama göre etkinleşen bir anlam deposu gibi algılanır. Öznenin algısal, belleksele ve bilişsel etkinliğine sıkı sıkıya bağlıdır. Bilişsel ve söylemsel bir boyuta sahiptir, isim bir bellek yeri gibidir. Anlamını tarihsel, kültürel ve somut çevre içerisinde kavramak gerekir. M.-A. Paveau'nun söylediği gibi, bir önsöylem'dir, bir başka anlatımla, ortak bir kültürel söyleme gönderme yapar, önceki bilgiler, inanışlar, pratiklerin toplamıyla üretilen bir söylemdir. Kullanıcının algısına göre yinelenerek kimliğin sürmesine olanak sağlar. *Mehmet*, ismi kökensel değeriyle bellekte sürer. Dinsel ve tarihsel değeri her koşulda yinelenir. Kimi özel isimler ise anlamsal dönüşümlere uğramaktan kurtulamazlar.

Halk dilbilimi bir toplumda bireylerin dil konusundaki düşüncelerine bağlı olarak bir dilin gelişimi, algısı vb. konusunda ipuçları verir. Bu türden bilgiler yalnızca dil konusunda değil, belli bir toplumda yaşayan bireyler ya da genel olarak insan konusunda da bilgi sağlar. Dolayısıyla halk dilbilimi, "dilbilimsel imgelemin" elverişli

bir alanıdır. Aslında burada üçlü bir alışveriş söz konusudur: Halk dilbilimi, dilbilimsel imgelem ve kültürel imgelem (dolayısıyla, toplumsal imgelem) arasında sıkı bir bağ kurulur. Bu aşamada dilbilimsel imgelem'den kısaca söz etmek istiyoruz.

Dilbilimsel imgelem terimini (yaklaşımını) 1975 yılında Anne-Marie Houdebine ortaya atmıştır. Psikolojinin *zihinsel temsil*, toplumbilimin *kolektif temsil* ve *toplumsal temsil* kavramlarından türetilen bu yaklaşım dilin toplumsal temsilleri ve bunların dil üzerinde değerlendirmelerde bulunurken rollerinin neler oldukları düşüncesinden yola çıkar. Dilbilimsel imgelem nesnel normlar olduğu kadar öznel normlara dayanan bir süreçtir.

Kimi psikolojik ve toplumsal, toplumdilbilimsel etkenleri göz önünde bulunduran A.M. Houdebine, halk dilbilimcilerin yaptıkları gibi, konuşucuların dil karşısındaki tutumlarını belirlemeye çalışır. Bir dizi norm ortaya koyar: Normların kimileri değerlendirmeye yöneliktir, kimileri kurgusal, kimileri yapılagelen, kimileri iletişimsel, kimileri ise kimlikseldir. Nesnel normlar söz konusu olduğunda dilin kurallarına, yapısına uygun davranılır. Kurgusal normlar söz konusu olduğunda ise dil konusunda öznel bir tutum kendini belli eder. Kurgusalılık, toplumsal bir grubun dil konusunda ortak (ve özel) bir tutumuna, kökeni bildirilmeyen bir dil ideale ilişkin olabilmektedir. Bir dilin ötekenden daha güzel, açık, kolay; şu ya da bu söyleme biçiminin yanlış ya da sıradan olduğunu söylemek rastlantısal (ve içi boş) bir değerlendirme olarak görülmez, bu türden üstdilsel değerlendirmeler aslında dil konusunda yerleşmiş

bir imgelemden (daha çok kültürel birikimden) kaynaklanmaktadır.

Dille uğraşanların dilin biçimleri konusundaki değişik ve çoğunlukla spontane yorumlarına dikkat ettikleri bilinmektedir. Yorumlar dilin yazılış biçimi, tarihi, sesleri vb. konularda olabilmektedir. Ancak dil konusunda daha duygusal ve estetik yorumlar, dili sevmek ya da sevmemek, şu ya da bu kullanımını beğenmek ya da beğenmemek, güzel ya da çirkin bulmak, konuşma biçimi, dilin sesletimi konusundaki açıklamalar vb. üstdilsel yorumlar kişisel değerlendirmeler olarak karşımıza çıkarlar. Dil konusundaki bu ve benzeri yorumlar, söylemler bir toplumun olduğu kadar bir yörede yaşayanların tutumları, mantaliteleri konusunda ipuçları verirler. Bu türden kişisel yorumlardan dilsel bir sezgi, içgüdü ya da dilbilimsel bir duygu olarak söz edilir. A.-M. Houdebine, dilbilimsel duygu yerine, konuşan öznenin dille ilişkisini belirtmek için *dilbilimsel imgelem* terimini kullanır. Bu terim aynı zamanda bir toplumun, toplumsal bir grubun kullandığı dilin arkasındaki kültürel birikimi kapsamaktadır. Kimileri için dil bir dayatma olduğu kadar bir *kurgu*dur. Konuşurken dilin önceden belirlenmiş kurallarına bağlı kalınır ancak dil konusunda yapılan her türden duygusal, estetik yorumlar bir kişinin ya da topluluğun dil karşısındaki kişisel tepkilerini ele verir. Dili hissetmek, duyumsamak, kafasında yeniden yaratmak bir dil algısından söz etmeye götürür, aynı zamanda bireysel veya ortak bir kavrama biçimi konusunda bilgilendirir. Michelle Lecolle'ün derlediği *Métalangage et expression du sentiment linguistique 'profane'* ("Üst-

dil ve "profan" dil duygusunun anlatımı") adlı çalışmada bu konu üzerinde durulur. Dolayısıyla dil algısı halk dilbilimi başlığı altında yapılan çalışmaların temel bir parçası olur (anımsattığımız gibi, Amerika'da *Folk Linguistics*, Almanya'da *Volkslinguistik*, *Laienlinguistik* başlığı altında yapılan çalışmalar aynı doğrultudadır).

Profan, halk, spontane dilbilimi olarak adlandırılan çalışmalarda konuşucuların dil konusundaki algıları, düşünceleri incelenir, dedik. Konuşucuların dil konusundaki yorumları dilsel olgulara ilişkin gerçeklikler değil, birer kurgu ya da yapay oluşumlardır. Dolayısıyla konuşucular söz ettikleri unsurlar konusunda çelişkili yorumlar yapabilirler. Bir olayı yaşamış olan bir özne onu değişik biçimlerde betimleyebilir. Her zaman aynı ayrıntıları yinelemez, olayı farklı biçimlerde anlatabilir. Dil konusunda da böyledir. Kendi dili ya da başkalarının dili konusundaki gözlemleri değişik olabilir. Kuralları önceden belirlenmiş kullanımların yanına öznел ve kurgusal normlar eklenerek dilbilimsel imgeleme kapı aralanır. Öznел normlar, kurgusal normlarla iç içedir; konuşan öznenin duygusal, estetik tutumuna, kişisel yorumlara ilişkindir. Kurumsallaşmış, dizgeleşmiş vb. bir söylem biçiminden uzaktır. Her konuşucunun dil konusunda kendine özgü söyleme biçimi üstdil ya da üstdilbilim terimleriyle karşılaşılır. Culioli'nin kullandığı ve *bilinçli olmayan üstdilbilimsel bir etkinlik olarak tanımladığı* épilinguistique sözcüğü dil konusundaki spontane yorumlara karşılık kullanılmaktadır. *Glose* (yorum) bir öznenin spontane olarak ürettiği dilsel pratiği belirtmektedir.

Dilbilimsel imgelem, kişinin kendi dili yanında başka dillerle olan ilişkilerini belirtmek için de kullanılmaktadır. Dil üzerine her türden üstdilsel ya da üstsöylemsel yorum kurgusal, ortak, öznel verilerin iç içe geçmesiyle yapılır. Böylelikle imgesel bir dil yaratılır. Çevrenin, aile ortamının, kültürel birikimin etkisiyle ayrı bir dilsel tutum ortaya konulur. İmgelem, toplumsal, ideolojik, felsefi, tarihsel, düşünsel bir içeriğe sahiptir. Konuşan öznenin bilincine ilişkindir. Bu bakımdan, kültürel bir imgelemle ilişkilidir. Dilbilimsel imgelem kişi ağzına, bireysel dile önem verir. Özellikle dilbilimsel kuralların büyük ölçüde askıya alındığı sözlü dilde, ya da yazılı olsa bile, internet üzerinde kimi bloglarda, medya türlerinde kural sıklıkla çiğnenir. Dilin doğru kullanımına duyarlı olanlarca kuralların çiğnendiğine ilişkin yazılara, uyarılara sıklıkla rastlanmaktadır. Yazım, sesletim, noktalama işaretlerinin kullanımı, dilbilgisi kuralları vb. konularda uyarılara her yerde karşımıza çıkar. Başka bir dil konusundaki tutuma gelince; bilindiği gibi, pek çok ülkede olduğu gibi bizde de dile İngilizce sözcükler karıştırmak olağan duruma gelmiştir. İngilizcenin sanki kurtarıcı bir dil gibi gösterilmesi, iş bulma umudunun büyük ölçüde ona bağlanması uzun bir süredir bildik bir uygulamadır. Kimi üniversitelerde sempozyum dilinin İngilizce olması, anadilini kullanmak yerine kimi bildirilerin İngilizce sunulmak istenmesi, yine kimi üniversitelerde derslerin İngilizce anlatılması vb. uygulamalar ise toplumsal imgelemin alanına ilişkin ipuçları verirler. Dilbilimsel imgelem, kültürel imgelem, toplumsal imgelem halk dilbilimi ile ilintili konulardır.

Son aşamada, Cornelius Castoriadis'in toplumsal imgelem konusundaki yaklaşımını kısaca anımsatmak istiyoruz.

Castoriadis'e göre hiçbir toplum imgelemsiz var olamaz, imgelem her toplumun yapıcı unsurudur. Bir topluma kendine özgü bir yönelim vermek onunla olasıdır. Bir toplumun yaşama, görme, var olma biçimi, dünyayla ilişkileri bu *kökensel yapılandırıcı unsur* ile belirlenir. Bir toplumu yaratan varoluşun somut koşulları değil, imgelemdir. Bireylerin topluma dönüşmeleri imgelemle gerçekleşir. Ona kimlik kazandıran, kurumsallaşarak işlerlik kazandıran imgelemdir. Toplumsal düzen somut unsurlarla (gerçek etkenlerle) değil imgelemle yaratılır. İmgelemle onlara değer katılır. Kurumsallaşmış bir toplum onunla oluşturulur. Toplumsal imgelem bir toplum için gerekli kurumları yaratmak ve dönüştürmek için ortak yaratıcı gücünü kullanır.

Bu tanımlara göre dil kurumlaşmış toplumsal bir araçtır. Kendine özgü içsel bir işleyişi vardır. Dil, aynı zamanda bir yaratma yoludur. Varoluş sürekli olarak onun aracılığıyla yeni anlamlarla donatılır. Öyleyse onunla yaratıcı bir süreç gerçekleşir. İmgelemin alanına böylelikle ulaşılır. İmgelem hem yaratıcı, dönüştürücü bir işlem gerçekleştirir (toplumsal kurumlar onunla biçimlenir) hem de bir birey belli bir anda gerçekliği kendince yeniden yaratır. A.-M. Houdebine'in tanımladığı biçimiyle, dilbilimsel imgelem, tutarlı bir dizge olarak düzenlenmiş bir kurum olarak dili öznel temsillerle dönüştürmeye olanak sağlar. Kişi, dili onunla kendince yaratır. Dilin kurumlaşmış yapılarını sarsar. Dile olası yeni bir biçim, başka bir gö-

rünüm, varlık katarak şiirsel bir boyut eklenmiş olur. Öznenin yaratıcı yetileri işlerlik kazanır. Özne toplumsal gerçekliğin anlamını ve düzenini değiştirir. Toplumsal bir düzene ait olsa da dil yoluyla düzene mesafeli durur.

Toplumsal bir imgelemden söz ederken dil ve imgelemi ilişkilendirmekten geri durmayan Castoriadis normun, yaratıcı yetileri engellemediğini savunur. İmgelem yeni olasılıkların önünü aralar, özneye özerklik kazandırır. Öznellik dil aracılığıyla gelişir. A.-M. Houdebine'in dilbilimsel imgelem ve Castoriadis'in toplumsal imgelem tanımlamaları konuşan öznenin dilsel tutumunu irdeleyen halk dilbilimi ile buluşur. Onu tamamlar, dil ve özne ilişkisine yeni bir boyut ekler.

Sonuç olarak, halk dilbilimi, dili bir dizi norma indirgeme çabasından öteye geçerek, dil konusunda konuşan öznenin algısını kavramak ister. Dilsel gerçekliği mantıksal terimlerle açıklamak yerine algısal terimlerle açıklar. Dil aracılığıyla ortaya konulan ürünlerin toplumsal, kültürel arka planlarını belirlemenin etkili bir yolu olur. Halk dilbilimi konusunda yapılan çalışmalar dilbilimle profesyonelce uğraşanlar için zengin bir kaynak sunar. Öznel olduğu kadar toplumsal imgeleme ilişkin ipuçları sunduğundan dilbilimsel imgelem, kültürel imgelem ve toplumsal imgeleme buluşur, konularının çeşitliliğiyle, başka alanlarla (psikoloji, toplumbilim, etnoloji vd.) ilişki kurarak disiplinlerarası bir araştırma alanı olduğunu yeterince belli eder. Bu çalışmada halk dilbiliminin tanımı, konuları yanında öne çıkan kuramcıları ve varsayımlarını konuşturarak, kimi örnekler üzerinden, folklor çalış-

malarına katkısına yönelik ipuçları vermeye çalıştık.

NOTLAR

- 1 Claude Karnoouth, "Prolégomènes philosophiques et historiques au savoir folklorique" adlı yazısında folklor bilgisini tarihsel ve felsefi bir görüşte konumlandırarak tanımlar.
- 2 A. Culioli "dilsel çevre" kavramını, bilinçli olmayan üstdilsel bir etkinlik olarak tanımlar.
- 3 Borst, bir başka dil konuşanların başka bir dil konusundaki olumsuz değerlendirmeleri konusunda başka örnekler verir.
- 4 Büyü aynı zamanda bir söylem biçimi, özel bir dildir. Tzvetan Todorov, bir etnologdan ayrı olarak, büyü dilini yapısal dilbilimin verilerinden yararlanarak tanımlar.
- 5 Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Zeynep Korkmaz, *Halk Etimolojisi ve Folklor, Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, TDK Yayınları, 1995; John Orr, "l'Étymologie populaire", *Revue de linguistique romane*, n° 18, 1954; Marie-José Béguelin, "Étymologie "populaire", jeux de langage et construction du savoir lexical", *Semen*, n° 15, 2002.
- 6 Praxème, "anlamı kültürel pratiklerden bağımsız olarak kavranamayacak bilgi nesnesi olarak tanımlanmaktadır".
- 7 "Kına yakma âdetinin İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail'i kurban ederken bir kınalı koçun gelmesi, Allah tarafından İsmail'in yerine bu koçun kurban edilmesinin istenmesi nedeniyle adak için kurban kesimi geleneği doğmuştur. İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail'i kurban için süsleyip sürmelemesi gibi gelen koçun da süslenmiş, boyanmış olmasından dolayı kurbanlıkların süslenmesi ve kırmızı boya sürülmesi gelenek haline gelmiştir. Türk halk kültüründe kına üç şey için yakılır. Bunlardan birisi Kesilecek kurban kına yakmaktır. Allah yoluna kurban edildiği için. İkincisi askere giden delikanlıya kına yakılır. Bazı yörelerde başa bazı yörelerde de ele yakılır. Bu uygulama gelenek ve göreneklerimizin yanında bir nevi vatana kurban olduğunu ifade etme amacı güder. Vatan hizmetinin başlangıcında askere giderken yakılan kına, askerın görevine daha candan sarılması gerektiğini, yeri geldiğinde vatan için kurban olacağını hatırlaması içindir." Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, "Geleneksel Kültürümüzde ve Aşıkların Dilinde Kına", bkz: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_geleneksel_kultur_asiklar_kina.pdf
- 8 Marcel Proust, *Guermantes Tarafı*, çev. Roza Hakmen, YKY, 1997.

KAYNAKÇA

- Adamou, Evangeli. "De la stabilité de l'imaginaire linguistique", *Langage et société*, 2002/1 (n° 99).
- Achard-Bayle, Guy ve Paveau, Marie-Anne. "La linguistique 'hors du temple'", *Pratiques*, n° 139/140, 2008.
- Achard-Bayle, Guy ve Cure, Amélie. "Abécédaire d'identité pop-folk à l'usage des linguistes, suivant l'usage profane et savant", *Pratiques*, n° 139-140 | 2008.
- Beacco, J.-C. (dir.). "Représentations métalinguistiques ordinaires et discours", *Langages* n° 154, 2004.
- Béguelin, Marie-José. "Étymologie "populaire", jeux de langage et construction du savoir lexical", *Semen*, n° 15, 2002.
- Brekke, Herbert. E., La «linguistique populaire» : est-elle un objet possible d'une historiographie de la linguistique?, *Archives et documents de la Société d'histoire et d'épistémologie des sciences du langage*, n° 5, 1984.
- Bourdieu, Pierre. "Vous avez dit «populaire»?", *Actes de la recherche en sciences sociales*. Vol. 46, 1983.
- Cornelius Castoriadis. *L'Institution imaginaire de la société*, Paris, Le Seuil, 1975.
- Cornelius Castoriadis. *L'Imaginaire comme tel*, Paris, Hermann, 2007.
- Cherta Maria Rosa Torras, Elsa Tragant Mestres María Luisa Garcia Bermejo. "Croyances populaires sur l'apprentissage précoce d'une langue étrangère", *Acquisition et interaction en langue étrangère*, n° 10, 1997.
- Damar, Marie-Ève. "De la polymorphie du purisme linguistique sur l'internet", *Langage et société*, n° 131, 2010.
- Devitt, Michael, Sterelny, Kim. "Linguistics: What's Wrong with the Right View", in Tomberlin J. (ed.), *Philosophical Perspectives* n°3 1989.
- Hardy, Stéphane. "Les réflexions métalinguistiques des profanes autour du phénomène de l'argot", *Argotica* n° 1(5), 2016.
- Hoeningwald, H. M. "A Proposal for the Study of Folk-linguistics", *Sociolinguistics: Proceedings of the UCLA Sociolinguistic Conference*, 1964, ed. by W.Bright, The Hague, Mouton.
- Houdebine, Anne-Marie. "De l'imaginaire linguistique à l'imaginaire culturel", *La linguistique* n° 1, vol 51, 2015.
- Houdebine, Anne-Marie. *L'Imaginaire linguistique*, Paris, L'Harmattan, 2002.
- Karnooouh, Claude. "Prolégomènes philosophiques et historiques au savoir folklorique", *Revue des études slaves*, tome 61, fascicule 4, 1989.
- Korkmaz, Zeynep. *Halk Etimolojisi ve Folklor, Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, TDK Yayınları, 1995.
- Lavondès, Henri. "Magie et langage", *L'Homme*, tome 3, n°3, 1963.
- Lecolle, Michelle, coord. "Métalangage et expression du sentiment linguistique "profane", *Le Discours et la langue*, t. 6.1, 2014
- Molino, Jean. "Le nom propre dans la langue", *Langages*, n° 66, 1982.
- Niedzielski, Nancy A. ve Preston, Dennis R., *Folk Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter, 2000.
- Orr, John. "L'étymologie populaire", *Revue de linguistique romane*, n° 18, 1954.
- Paveau, Marie-Anne. "Linguistique populaire et enseignement de la langue: des catégories communes?", *Le français aujourd'hui*, n° 151, 2005/4.
- Paveau, Marie-Anne. "Les normes perceptives de la linguistique populaire", *Langage et société*, n° 119, 2007/1.
- Paveau, Marie-Anne. "Les non-linguistes font-ils de la linguistique?", *Pratiques*, n° 139-140, 2008.
- Preston, Dennis R., "Qu'est-ce que la linguistique populaire? Une question d'importance", *Pratiques*, n° 139-140, 2008.
- Rosier, L., "La circulation des discours à la lumière de l'effacement énonciatif: l'exemple du discours puriste sur la langue", *Langages* n°156, Larousse, 2004.
- Schmale, Günter. "Conceptions populaires de la conversation", *Pratiques*, n° 139-140, 2008.
- Sériot, Patrick, Bulgakova, Elena ve Erzen, Andreja. "La linguistique populaire et les pseudo savants", *Pratiques*, n° 139-140, 2008.
- Siblot, Paul. "De la signification du nom propre", *Cahiers de praxématique*, n° 8, 1987.
- Stegu, Martin. "Linguistique populaire, language awareness, linguistique appliquée: interrelations et transitions", *Pratiques*, n° 139-140, 2008.
- Todorov, Tzvetan. "Discours de la magie", *L'Homme*, n°4, tome 13, 1973.
- Yaguello, Marina. *Hayali Diller, Söylenceler, Ütopyalar, Fantazmalar, Kuruntular Ve Dilsel Kurgular*, çev. N.K. Sevil, İstanbul : YKY, 2008.